

EUNUCHUS.

M. VALERIO C. FANNIO COSS.

ACTA AB U. C. DLXXXI. A. CHR. 163.

De artificio fabulae v. p. 195. sq.

De descriptione actuum Diderot de Theatro p. 303 sq. „Postulamus, ut actus aequales fere longitudine sint. Prudentius postularemus, ut pro ratione transigendae in actu rei actus continetur.“

„Aequo longior erit, quicumque actus, a rebus gestis levis, sermonibus onustus est; brevis erit, quicumque neque sermones, nec res decerunt, quae spectatorem detineant, ut non de tempore cogitet. Nonne dicemur ad clepsydram spectare? Haec in sensibus res agitur, ne tu loca et versus numeres.“

„Primus actus Eunuchi non amplius quam duas scenas habet, et parvum soliloquium; extremus actus decem continet [in editione Daceriae]. Verum uterque aequae brevis est, quod neque in hoc, nec in illo spectator otio languet.“

Donatus in Argumento Adelphorum Terentii: „In dividendis actibus fabulae identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem neque Graecos, neque Latinos servasse: quum ejus distributio hujusmodi rationem habeat, ut, ubi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit: ubi fastidiosior, brevior atque contractior.“ Eadem Donatus repetiit in Argumento Hecyrae in fine.

ANNOTATA IN EUNUCHUM.

Prol. 1. Si — est, qui studeat, non studeant, legendum; criticae rationes, cur contra Bentleyi auctoritatem ita legendum sit, Hermannus attulit in dissertatione de Richardo Bentleyo ejusque editione Terentii; sed etiam ipsius linguae natura facilius fert:

„Si quisquam est, qui *studeat*, in his“ quam illud alterum. Tamen cum Bentlejo Ruhnkenius consentit in dictatis.

5. Hermannus l. I. *existimabit* legendum esse censet.

7. Bentlejus :

Qui bene vertendo, et eandem scribendo male, ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Hermannus l. I. ex corripit, et abjecta litera e ita legi jubet, ut in hac editione scriptum est.

Qui bene vertendo et eandem scribendo male, ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas,

Lucius Lanuvinus est; qui quum putaret, „contaminari non decere fabulas“ (And. prol. 16), credibile est, putida quidem et obscura (And. prol. 21) diligentia eum Graece scripta in Latinum sermonem convertisse: sed quum non ut poeta, sed ut interpres converteret, male Latina scripsisse, itaque ex Graecis bonis Latinas fabulas fecisse non bonas.

9. Hermannus l. I. praecipit, et recte quidem praecipisse videtur, pro Bentlejano *item ut*, uno vocabulo legendum esse *idem*; ut nulla comparatio eum prius dictis a Terentio habita sit, sed simpliciter poeta auditores suos de illo Phasmate moneat, et in hac ipsa simplicitate monendi argumentum insit acerbae vituperationis Phasmatis, quippe cujus perversitas per se ipsam spectatoribus aequae ac poetae nota fuerit, ut de Lucii Lanuvini Phasmate monuisse sit de Lucii Lanuvini stultitia monere. Bothe ita tamen hunc versum constituit:

Item ut Menandri Phasma nuper perdidit.

Donatus ad h. l.: „Phasma nomen est fabulae Menandri: in qua nonverca superducta adolescenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtim eductam, quum haberet in latebris apud vicinum proximum, hoc modo secum habebat assidue nullo conscio. Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perdidit, ut in ipso transitu sacrum locum esse simularet; cumque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem divinam saepe faciens evocabat ad se virginem. Quod quum animadvertisset adolescens, primum ad aspectu pulchrae virginis, velut numinis visu, percussus, exhorruit: unde *Phasma* [Spectrum] est nomen fabulae.“

10. Donatus: „Arguit Terentius, quod Lucius contra consuetudinem litigantium, defensionem ante accusationem induxerit. Hujusmodi enim est Lucii argumentum: Adolescens, qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, servum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi vivus magnis opibus apparaverat, ut id aperiret, illaturus epulas, quas pater post annum decimum caverat sibi inferri. Sed eum agrum, in quo monu-

mentum erat, senex quidam avarus ab adolescente emerat. Servus, ad aperiendum monumentum auxilio usus senis, thesaurum cum epistola ibidem reperit. Senex thesaurum tamquam a se per tumultum hostilem illic defossum retinet, et sibi vindicat. Adolescens iudicem capit, apud quem prior senex, qui aurum retinet, causam suam sic agit:

Athénienses, bellum cum Rhodiensibus

Quod fuerit, quid ego hic praedicem?

et caetera, quae contra naturam jurisque consuetudinem posita argumenta Terentius notat: quod ille ordo potior erat, ut adlescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur. “

17. Hermannus hoc ordine legi jubet:

Habeo alia multa, quae nunc condonabitur;

nam tantum abesse, ut in hac diligentia factae contentiois utriusque vocabuli nunc et post, quod sequitur, venustatis aliqua significatio insit, quum utrumque rhythmum ictu acnatur, ut Grammatici alicujus sedulitas inde perluceat; et recte Hermannus iudicasse videtur, cujus iudicium editionum Italarum exemplo confirmatur; tamen cum Bentlejo editio anni MCCCCLXXVIII et Bothii editio consentit. Quare Bentlejana lectio h. l. servata est. — Alii legebant: *quae condonabuntur*; ipseque Iul. Caes. Scaliger Poëtices VII p. 864 ita putat legendum esse; nam alterum Latine non dici posse. Hodie *quae condonabitur* satis notum est ad imitationem Graecae linguae dictum esse, et *quae accensativum* esse objecti remotioris.

25. *Colacem esse nempe, Plauti veterem fabulam*

Bentlejus correxit, qua correctione Hermannus l. l. censet nihil excogitari potuisse infelicius. Colacem Naevii poetae fuisse, H. docet Nonium sequutus, qui titulus quum recte se habeat, friget nempe, quod Bentlejus correxit. Itaque cum libris scriptis et editionibus legendum:

Colacem esse Naevi et Plauti veterem fabulam.

Cf. quoque Osanni Analecta Critica p. 157.

31. v. not. ad Andr. prol. v. 13.

32. Servius ad Aen. V, 122: „*Centauro magna*. Foemini est generis si de navi dicas, ut Terentius: *in Eunuchum suam*, quum Comoediam diceret. “

35 — 36. Bentlejus auctoritate aliquorum librorum usus ita hos versus constituit:

Quodsi personis isdem uti aliis non licet:

Qui magis licet currentis servos scribere?

Hermannus meliores libros sequens suspicatur legendum esse:

Quodsi personis isdem huic uti non licet,

Qui magis licet currentem servom scribere?

itaque legendum est. Nam tantum abest, ut in illa concinni-

tate pluralis numeri Bentlejanae lectionis poëtica aliqua laus cernatur, ut haec ipsa inaequalitas Herm. lectionis inaequalitate sua apud poëtam Comicum delectet.

41. Hermannus Bentlejum corrigit, ita legendum esse censens:

Nullum est jam dictum, quod non sit dictum prius.

Nam altero loco participium cum eadem sententiae gravitate, qua priore loco, iterari, et vocabula eadem sententiae gravitate iterata necesse esse eodem pronuntiationis pondere edicantur; quod ut fieri possit cum quinque codicibus et codice Lipsiensi verba transponenda esse. — Ex nostro quidem iudicio, quod tacito sensu concepimus,

quod non dictum sit prius

rectius legatur, ipsaque aequabilitas ponderis, quam et ipsi hoc in loco in pronuntiandis vocabulis desideramus, nobis quidem hac collocatione vocabulorum melius effici posse videtur. Sed docti videant.

44. *Date operam et cum silentio animum attendite*

Bentlejus; deleta copula et, quemadmodum libri scripti habent, Herm. legi iubet. Solemni more id dictum esse pro eo, quod dicendum erat: *date operam, ut attendatis animum*, itaque a Terentio dici solitum collatis exemplis Phorm. prol. v. 30, Eun. II, 2, 50; ibid. II, 3, 71 comprobatur.

I, 1, 1. *Quid igitur faciam?* est dictum post cogitationem. *Igitur* particula est, per quam intelligimus Phaedriam multa cogitasse, et sic prorupisse: *Quid igitur faciam?* Servii ad Aen. IV, 534. IX, 781. cf. p. 196.

9. „*ilicet* confestum, mox; sed apud veteres significabat, actum est. Olim enim iudex, si dare finem agendis rebus voluisset, per praconem dicebat *ilicet*; hoc est ire licet: id est, acta et finita res est. Terent. Eunuch. I, 1, 9.“ Servii ad Aen. II, 424.

20. Aposiopesis; v. ad Andr. I, 1, 137. cf. Eun. III, 2, 26.

23. Bentlejus imperiose: „*Lege misera, non misere.* Qui hoc non probet, parum in Terentio profecit.“ At omnes fere libri habent *misere*; Servius quoque ad Aen. II, 196. et Charisius p. 184. *Misere terere* est ita terere, ut miserationem nostram commoveas; igitur ingentem in modum terere, quod ad verba proxime sequentia *vix vi expresserit* aptissime dicitur.

I, 2, 24. Bentlejus invenit:

Sin falsum audierim ac fictum, continuo palam 'st, depravans ita, non emendans loci sententiam. Nam quamquam et ipsi minime servum discrimina verborum *falsum, vanum, fictum* acute observasse putamus: servus tamen tria verba ejusdem fere potestatis in unum locum conjecisse, et aut — aut additis sermonem suum dilatasse videtur, ad comminationes suas in Thai-

dem numero et specie augendas; eoque servile ingenium verissime exprimi censemus.

28. *tum ibi, m* non eliso; v. p. 220.

50. v. not. ad Phorm. III, 2, 3.

83. *nuncubi* pro *num alicubi* etiam in Varronis de re rustica est III, 2, 4. Aliquot libri *num ubi*; Bentlejus invenit *num tibi*.

84. *in te claudier* liber Bembinus; Bentlejus auctoritate aliorum librorum *intercludier*. cf. not. ad And. III, 3, 41.

122. *quicquid hujus feci*; deest *rei*. cf. V, 5, 10. V, 8, 40.

124. *adco* Servius explicat *multum, valde* ad Georg. I, 287. Aen. IV, 96. VII, 427.

II, 1, 6. Iambicus tetrameter acatalectus est extremo pede dactylo, quoniam cum versu septimo, quae clausula est (v. p. 226), continuo dipodiarum numero cohaeret; v. Herm. elem. d. m. p. 175. 183. 172. de verss. Ter. p. 228. Bentlejus eum trochaicum tetrametrum catalecticum fecerat hoc modo corrigens:

Ne istuc tam iniquo p̄t̄iare animo. P̄a. m̄nime: quin factum dabo.

9. *quod poteris*. Olim hic legebatur *quoad*, quod verbum per Synaeresin pronunciandam esse apud Horatium Satyr. II, 3; apud Statium Theb. I, 216; apud Lucretium l. V, et donec potestate sua declarare Heinsius docet ad Virg. Aen. XII, 147.

11. *Censeo, plenius: recte dicis, censeo*, ut Heaut. III, 3, 27; hoc quidem loco ironice dicitur. cf. de hac potestate verbi imprimis Plauti Rud. IV, 8.

II, 2, 1—35. Canticum; v. argum. in Andr. sub finem.

Diderot (v. p. 196) hanc scenam vituperat, quod parum sit verisimile, Gnathonem in media sua via, dum Pamphilam ad Thaidem deducit, constitisse, et laudem artis suae praedicasse. Lessingius autem non dissimilem Plauti scenam eo excusat, quod ita ignaviam servorum Romanorum poetas irrisisse censet, qui servi, ad speciem et verbis suis maxime seduli, re ipsa tamen admodum lenti fuerint.

5. *obsitus acvo* Virgilius quoque Aen. VIII, 307.

13. *At obijcitis alterius est, quocum Gnatho colloquutus fuerat.*

25. *cuppidiarii* a Bentlejo introductum; prius legebatur *cuppedinarii*.

36. Iambicus tetrameter catalecticus est, quarto pede pyrrhichio (*tium*), neglecta elisione propter caesuram. *Hic* ab Hermanno elem. d. m. p. 151 additur, deest in libris; quare Bentlejus, ut versum expleret, deleto *Thaidis* ita legebat:

Set P̄armenonem ante ostium opperiri tristem video.

43. *falsus animi* per Graccismum p. *falsus animo*. *Ita dubius animi, aeger animi, praestans animi, egregius animi Lati-*

ne dicebatur. v. Interpp. ad Liv. VI, 11, 3. Ondendorp. ad Hirtii de bello Alexand. c. 56. Ruhken. ad Vellej. I, 9.

57. Parmeno primo ad Gnathonem conversus: *facete dictum, εἰρωνεικῶς*, quia inficete; deinde reliqua *set video* etc. cum semet ipso colloquitur.

59. *custos publ.* „adversus praedonum incursus illic excubabat juventus Attica.“ Don.

II, 3, 1—11. v. Argum. in Andr. s. fin. de Cant.

13. *quid tu es tristis? quidve es alacris?* Donatus: „Proverbiale est, in hominem perturbatam et incerti vultus.“ Servius ad IX, 231: „*alacres* i. e. concitati.“

16. Bentlejus ad h. 1.:

Nunc, Parmenó, te ostendés, qui vir sies.

„Geminum hic vitium est: et quod *te* non elidatur, et quod *ostendés* duplicem ictum sustineat, media longa: quod vel aure judice, est absonum. Lege:

Nunc, Parmeno, te ostenderis, qui vir sies.

Poteris etiam, *ostende sis*; sed illud melius, *ostenderis*, modo potentiali, hoc est, possis ostendere.“

Plura vitiose dicta sunt, haec ipsa vitia in hoc quidem loco Terentio in laude ponimus. Apparet ex verbis, *qui virsies* (I, 1, 21. 2, 74), ad servum dictis, haec verba tanta gravitate non serio, sed tecta servi irrisione ab herili filio ad Parmenonem dici, et haec irrisio augetur ipsis accentibus vitiose additis. *Ostendés* verissime duplici accentu eoque ipso vitiose posito acuitur, ut verbum duplicem inde gravitatem eamque ipsam ridiculam nanciscatur; et ob eandem causam ne *te* quidem plane elidi poterat, sed hiatu suo, qui numero invito statutus est, insigniendum erat, ut illud *se ostendere* eo magis argueretur. Ipsum homoeoptoton, quod est in *ostendés* et *sies* nonnihil nobis efficere videtur, et ejusmodi homoeoptota saepius in Terentio sunt, e. c. Eun. Prol. 45 *quid — velit*. Contra Bentlejanum illud *ostenderis* i. e. credibile est, fore, ut *te ostendas*, et propter suam potestatem, et propter quotidianum accentum suum, lente dicitur, et reliquum quoque loci spiritum languore suo necat. Quare a libro Bembino, Basilicano et aliis prudenter fit, ut *nunc Parmeno, te ostendés* scriptum habeant, et viri metrici etiam ex hoc loco discere possunt, unam scientiam metricam parum sufficere ad statuendum de Terentio.

21. *sive adeo* i. e. atque adeo, se ipsum corrigentis est pro imo, vel potius.

26. *nova*, quasi antea numquam. Serv. ad Aen. IV, 10.

28. *Flos ipse metri causa* Bentl. ejiciendum esse censebat. Herm. elem. d. m. p. 183 ea verba revocavit, et *nunc* addito versum ita constituit, ut in h. libro scriptus est.

57. *alias res agis*. „aut: non attendis ad id quod dico, significat; aut: nugatorias res agis, h. e. jocularis; quasi dicat: vanas res agis.“ Don.

66. *inhonestus i. e. foedus, deformis*. Don. ad h. I. et Serv. ad Aen. VI, 497.

90. *in me cadetur faba*. Donat.: „id est, in me hoc malum recidet; ut laborat solum, in quo caditur, id est batuitur faba.“

93. *habent despiciatam*. Bentl. invenerat *habent despiciatu*; nec dubium est, quin *despiciatu* dici possit pro *despiciatui*; v. Priscian. VII, 18 § 88. *habere despiciatui* est quoque in Plauti Menaechor. IV, 3, 19. Nihilominus tamen non opus est, ut corrigatur; et *despiciatam habere* recte dicitur pro *contentam habere*. v. Lexica et Ruhken. ad h. I. Scaliger quoque, sed tantum de metro loci, in Poëtica VII p. 853 dixit.

95—96. Bentlejus, ut supra scriptum est, legi jussit. Libri habent:

An potius haec patri aequum est fieri, ut a me ludatur dolis,

Quod qui rescierint culpent, illud merito factum omnes putent;
vel:

An potius haec pati? aequum est fieri, ut a me ludatur dolis,

Quod qui rescierint culpent, illud merito factum omnes putent.

Maxime concinna sine dubio Bentlejus scripsit, sed summa concinnitas non summa veritas ubique apud poëtas Comicos est; et e reliquis quoque lectionibus neutra sua sententia caret. *An potius haec patri* etc. ei lectioni haec sententia inest: Utrum aequius est, meretricem a me falli? an aequius est, haec, i. e. ut fallatur, patri a me fieri; ipse Terentius amplius explicuit, quid illud haec sibi velit, addito, *ut a me ludatur dolis*. Patrem a me falli si quis rescierit, is culpet id: *illud*, i. e. meretricem a me falli, si quis rescierit, is merito id a me factum putet. Ita Faërnus quoque hunc locum constituit et interpretatus est. Alteri lectioni *an potius haec pati?* haec sententia inest: *Mene haec pati*, ut nos semper cruciemur, ut ab illis fallamur? aequius est, ut ipsa meretrix a me dolis ludatur. *Quod cogitatione referatur ad an potius haec pati*, quamquam spatio ab eo distinctum est; *illud ad eas si fallam*. Quare etiam in hoc loco constituendo hand scio an Bentleji auctoritati plus quam debebat, tributum sit.

III, 1, 1. Bothe ad h. I.: „Exemplum iambici senarii venustissimi et vere Terentiani: nam vides, et verba graviora, *magnas, gratias, Thais*, in arsi collocata esse omnia, et eorum duo praecipua, *magnas* et *Thais*, pedum primum et quintum, ubi amantur spondei, quodque totos explorare, salvis accentibus; quod in elegantis metricis numeratur.“

10. „Perpaucis aures poëticae datae sunt“ Scaliger dicit in

epinomide sua; attamen meae aures nisi plane occalluerunt, Bentelejus suavitati hujus versus parum consuluit, quum pro:

Verbis saepe in se transmovet, qui habet salem,
legebat:

V. s. i. s. transmovet, qui sal habet;

in quo postrema verbi *transmovet* syllaba, sub minore ictu posita, et postrema verbi *habet* syllaba, in extremo versu collocata, similitudine sua majore taedio audientes afficit, quam *quabet pro qui habet* legendum. Praeterea Servius (ad Aen. I, 35) et Priscianus V, 2 (T. I p. 172 ed. Krehl) hujus versus testimonio usi sunt, quum virilem sexum verbi *sal* probare vellent; ipsa verbi *salem* in finem dilatio epigrammatici aliquid leporis habet, ita ut contra Benteleji auctoritatem *habet salem* scripserim, et ut incommodum Bentelejo *quabet pro qui habet* evitarem, *transfert*, lectionem codicis Ienensis et Veneti, susceperim, quam Perlet ad h. I. protulit; qua lectione suscepta, hiatum, qui est in *qui habet* ea defendent, quae p. 218 sqq. dicta sunt.

19. *paucorum hominum esse* est: fastidiosum esse in iis hominibus deligendis, quibus familiariter utaris, idque in laude ponitur. Maecenas quoque ab Horatio Sermonum I, 9, 44 *paucorum hominum et mentis bene sanae* fuisse praedicatur. Id ipse miles jam auxerat dicendo: *perpaucorum hominum*. Gnaetho (qui, *si negat quis, negat; si ait quis, ait*) e disciplinae suae ratione id ipsum et ipse angere debuit, et ad insaniae modum dictum militis exaggeravit. Rex enim, si nullorum hominum erat, quum cum Thrasonē versaretur: Thraso ne homo quidem erat. Ex proposito Terentius hujus sermonis hunc exitum finxit, ut simul risum commoveret et de Thrasonis stultitia et de Gnaethonis arte.

23. *magister elephantorum*. Liv. XXXVII, 41.

35. Pro *irridere*, cujus lectionis praeter codices, qui consentiunt, Priscianum T. II p. 216. 247. 252. certum testem habemus, Bentelejus invenit *irritare*; acute quidem, sed inventum tamen.

36. *Lepus tute es, et pulmentum quaeris?* Donatus: „quod in te habes, hoc quaeris in altero.“ Id miles Rhodio *adulescentulo*, qui Lycidas aliquis „quo calet juvenus nunc omnis et mox virgines tepebunt“ *fuisse* videtur, exprobrare voluit, eum minorem esse aetate, quam ut de Venere cogitare debeat, et aptiorem esse, muliebria ut ipse patiatur, quam ut faciat. Hanc sententiam ineptus homo inficetā leporis et, quae pars leporis est, pulpamenti similitudine declarat; quod pulpamentum cibus est, e pulpa concisa factus; *pulpa* vero caro muscosa in animali sine osse et pinguedine, quae manducatur (Forcellini Lexic.). Ita

et verbis satisfactum esse videtur, et personae militis, quum agrestium hominum esse soleat, ut vel vitiorum suorum excusationem ab aetate petant. Ruhkenius: „quum ipse cinaedus sis, scortum quaeris.“ Benteleus metri causa pro *pulpamentum* contracte scripsit *pulmentum*.

40. Benteleus ad h. l.: „*Imprudens hic in laude ponitur, ut And. V, 4, 8: Adulescentulos imperitos rerum, eductos libere.* Gnathonis verba sunt ex intimo adulatoriae artis penu petita. Egregie Donatus: „Addidit parasitus, quo gravius sit Thrasonis dictum, commiserationem ejus, in quem dictum est; scit enim homines stultos malos videri velle.“

58. Servius quoque ad Aen. IV, 1 cum lectione codd. consentit.

III, 2, 7. *Abdomini Benteleji est; prior lectio: ex homine hunc natum dicas.* Tamen ne haec quidem lectio tam contemnenda est, quam multis videtur. Uterque, et Thraso et Gnatho, in primo colloquio cum Thaide animi sui nequitiam produnt, Thraso statim de donis, Gnatho de cibo dicens. Id irridens Parmeno, *quam venuste!* inquit, *quod dedit principium adveniensi Thraso!* post, *quum Gnatho eamus ad coenam, quid stas?* dixerit: *hem alterum,* inquit, *ex homine* i. e. Thrasone *hunc natum dicas;* i. e. et herus et parasitus aequae inepti sunt, ut parasitus alter ego heri esse videatur.

8. *exeam* sc. e domo Phaedriae. Nam domus Thaidis et Phaedriae vicinae erant; v. II, 3, 68.

15. *aut nostris Bentelejo auctore, olim haut nostris similia.* Aut meliores libri Prisciani, qui hunc locum T. I, 592 et T. II, 11 laudat, habent; cf. Krehl ad utrq. l. Codd. tamen *haut nostris* s. Bentl. *aut praetulit*, ut ironia augetur; at ironia parum aucta est. Mente quidem mirum quantum de pulchritudine donorum suorum Thraso judicat; sed sermone aliam speciem prae se fert, multo ea minor simulans, quam quibuscum Parmenonis perpulchra dona comparentur, sive, quod idem est, quae cum Parmenonis donis comparentur.

35. *qui pararet* i. e. quo vel unde emeret.

43. pro *similis* Bentl. acute invenit *simia*, ingeniosius dictum, sed Benteleji ingenio accommodatius quam Thrasonis; nam ipsum insulsum, quod inest in *domini similis es*, ita nobis ex ore militis legendum commendabit. Schmiederus et Perlet cum nostra lectione consentiunt. Priscianus quoque T. II p. 117 et p. 228 *similis* habet.

III, 3, 21. Priscianus I p. 122: *Th. q. e. s. m. i. e. parvo major, quam ego.*

III, 4, 1. Varronis fragm. p. 191.

10. Prisc. I, 413.

III, 5, 1—8. Canticum; v. Andr. Arg.

2. cf. Ruhken. et Perlet. Ruhkenius: „*Erumpere gaudium* i. e. gaudium, quod quis diu continuit, cum impetu effere, effundere. *Erumpere* saepe active dicitur.“ Bentl. correxerat:

Iamne rumpere hoc mihi licet? pro supreme Iuppiter!

12. Antiquissima lectio est:

Quid taces. C. o festus dies hominis! amice, salve!

Bentlejus correxit:

Quid taces? C. o festus dies! o meus amicus! salve:

nam alteram lectionem parum cum metro convenire; ex fine constare tetrametrum esse catalecticum, sed initio claudicare illud *taces*. Nobis quoque iambicus tetrameter catalecticus esse videtur, et prior syllaba verbi *taces* propter ictus gravitatem, quo acuitur, produci (v. p. 220 sq.). *O festus dies hominis* vix nobis titulus esse videtur in alloquentem Antiphonem dictus, sed lactantis exclamatio: *o festus dies hominis* i. e. quam lacti dies homini alicui contingere possunt! Recte Forcellini Lex.: „*festus dies* est aliquando blanda amantis compellatio. Plauti Cas. I, 49: *mi animule, mea vita, meus festus dies*; et lactantis Terent. Eun. III, 5, 12.“ Tamen ut etiam cautiorebus a nobis satisfaceret, tutius existimavimus cum Bothio legere: *Taces quid? Bothius* ad h. l.: „*Taces quid? αὐτὸς τί?*“ nam sic Graeci saepius postponunt *τίς, τί*; quod non animadvertentes librarii, exarando *quid taces* versum perdidere.“

40—41. Utilissimus hic locus est ad Bentleji sive levitatem sive temeritatem, certe audaciam in Terentio corrigendo arguendam. Exhibuimus supra eam lectionem, cujus omnes codices deserti testes sunt. Bentlejus correxit:

Deum sese in pretium convertisse, et per alienas tegulas

Venisse clanculum: per pluviam fucum factum mulieri, veritatem quidem fabulae, sed poetae propositum parum in eo assequutus. Narrationi fabulae Terentius jam v. 37 satisfecerat; v. 40 et 41 non amplius narrat, quid pictum fuerit, sed juvenis quid in pictura contemplanda senserit; neque is quidquam aliud inde petebat, nisi suae et divinae levitatis aliquam similitudinem. Multo igitur se rectius habent, quae in Terentio antiqua fide legimus, quam quae Bentlejus nuper invenit. Ipsum deum, juvenis cogitat, majestatem suam deposuisse, ut Veneris humanae dulcedinem gustaret, planeque oblitum, se deum esse, *qui templa caeli summa sonitu concutiat*; humano corpore indutum, omnem etiam levitatem humanam induisse, et delicatuli juvenis instar *per alienas tegulas clanculum per impluvium venisse*, a quo gynaecaea et nocturna cubacula circumdata esse solebant. Schneider ad Vitruv. VI, 3, 6. cf. Quintil. inst. orat.

XI, 2 p. 287 ed. Bip. *Primum sensum vel locum vestibulo quasi assignant, secundum atrio, tum impluvia circumcunt, nec cubiculis modo aut exedris, sed stratis etiam similibusque per ordinem committunt.* — Deum sese in hominem convertisse i. e. in hominis audaciam atque flagitia, quemadmodum Donatus interpretatur. *Clanculum*, quod Erasmus *clam* posito, quoniam „nisi legas *clam* metrum non constet“ mutare voluit, sedulo electum esse videtur, ad libidinosam timiditatem alienas mulieres sectantium diminutivo vocabulo, sed vim primitivi intendente, pingendam. Denique *impluvium*, quod Bentlejus et propter rem et propter verbum damnat, cum hac re indicanda optime convenit. De impluviis in simili cogitationum serie etiam apud Plantum sermo est, ubi et de tegulis et de iisdem fere rebus, de quibus hic, legimus. Plauti Milit. II, 2, 3. II, 3, 1. 13. 16. 69. II, 4, 24. Amphitr. V, 1, 56, ut non satis Bentlejum mirari possim, qui, horum locorum in annotatione memor, tamen de similitudine aliqua rerum ne cogitaverit quidem, vel quod magis credam, sciens eam dissimulaverit, ita ut contra opinionem, impluviorum aliquem locum in rebus Venereis fuisse, Gellii X, 15 laudaverit, qui locus nihil nos docet. Prudenter igitur Ruhnkenius (in dictatis), Schmiederns, Perlet novatam Bentleji lectionem rejecerunt, ipsique hoc loco tanquam exemplo uti volumus, quo doceremur, quam cante Bentleji auctoritatem sequi debeamus.

IV, 1 inter ea Cantica Bened. Wolff habet, de quibus, an Cantica sint, dubitatio esse possit.

Bothe in editione sua Terentii ita hanc scenam constituit (cf. de vers. Ter. p. 226):

Ita me di ament, quantum ego illum vidi, nonnil timeo
misera,

Nequam ille hodie insanus turbam faciat aut vim Thaidi.

Nam postquam iste advenit Chremes, rogat militem, illum
admitti

Ut jubeat; is continuo irasci, neque negare audere;

Haec porro instare; invitat tristis; mansit; sermonem occipit;

Miles vero, adductum sibi putans ante oculos aenulum,

Huic contra voluit aegre facere: Heus, inquit, puere, Pam-
philam

Arcesse, ut hic dellectet nos! Haec clamata: Minime gentium!

In convivium illam? Miles tendere inde in jurgium;

Interea aurum clam sibi mulier demit, dat mi ut auferam;

Hoc est signi: ubi primum poterit, se illinc subducat, scio.

3. Bentlejus ne versus matentur:

Nam postquam iste advenerat adulscens, frater virginis;
sed versu mutato non illico numerus mutatur, qui etiam altera

lectione sibi constat et trochaicus est: *Tháidi. Nam postquam* —
— cf. Hermanni elem. d. m. de continuatione numeri.

9 — 11. ex recensione Hermanni in elem. d. m. p. 170.

12. v. Mureti var. lectt. VII, 2.

IV, 2, 3 — 4.

et ea omnia in

Pejorem partem

veterum codicum et editionum est. Bentlejus: „magis ex consuetudine Terentii est, si refingis:

et ea omnia

Pejorem in partem.“

Haec quidem editio cum Schmiederi et Perletii editionibus veterem lectionem praetulit et quidem, ut nobis videtur, ipso numero suadente. Etiam in hoc loco, quod ad Eun. III, 1, 10 notavimus, Bentlejus leporem, qui est in vetere compositione verborum, parum assequutus esse videtur. De industria Terentii praepositionem in alterum versum; *pejorem*, quod a praepositione regitur, in alterum disjunct: ut brevi mora, quae inter pronunciationem duorum versuum intercedit, dilatus et ad expectationem commotus auditor, cum majore risu illud *pejorem* accipiat, quod commotam expectationem ita ludit.

7. al. *diverticulum*. Drakenborch ad Liv. XLIV, 43, 2: „*devertit*, qui de via deflectens hospitium subit; unde *deversorium* et *deverticulum* pro hospitio ponuntur. At *divertit*, qui a via regia discedens semitam inde in diversa tendentem incedit: et hinc *diverticulum* est locus, ubi duae viae a se invicem recedunt.“

IV, 3, 7. Ruhnkenius: „*Absente nobis* pro: *absente me*. Sic veteres aliquando loquebantur ad sensum magis, quam ad verba attendentes. Catull. CVIII, 5: *insperante nobis*. Tibull. III, 6, 55: *Perfida, nec merito nobis inimica merenti*, ubi vid. Bronkhusius.“

9 — 13. Hermannus conjiciens ita scribendum esse censet:

Pr. ehem, Phaédria, ego quem quaeram? in' hinc quo dignus's cum donis tuis

tam lépidis. Ph. quid istuc rei ést? Pr. rogas?

eunúchum, quem dedisti nobis, quas turbas dedit? virginem vitiavit. Ph. quid ais? Pr. périi. Ph. temulénta es. Pr. utinam sic siem.

11. Bentlejus:

eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

eunuchum simul et attractione et exclamatione dictum est. Attractione pro *eunuchus, quem dedisti* etc., cuius dicendi generis, a Graecis derivati, Wolf ad orationem Leptineam p. 462 ex Cic. Epp. IV, 5 hoc exemplum affert: *Genus hoc consolationis miserum est, quia, per quos ea confieri debet, propinquos ac fami-*

liares, ipsi pari molestia afficiuntur. cf. Heindorf ad Plat. Phaedon. § 30; exclamazione i. e. hac potestate: proh eunuchum! etc. cf. Heaut. IV, 2, 2 eunuchum quem dedisti nobis? i. e. quam eunuchum nobis dedisti? quas turbas dedit! per se liquet, et disturbato dicendi genere majorem animi commotionem declarat.

IV, 4, 16. *varia veste.* „Eunuchi veste utebantur versicolore, ut multis coloribus texta fulgerent.“ Eugraphius.

22. Suidas s. v. ἀσκαλαβώτης: „Μένανδρος. οὐτοσί δὲ γαλεώτης γέρον.“ Hunc locum Menandri quum Donatus putaret Terentium hoc loco imitatum esse, Donatus ad h. l. annotavit, poetam vel imprudentem et similitudine aliqua verbi γαλῆς, mustelae, et verbi γαλεώτου, stellionis, in errorem inductum exemplar suum reliquisse, vel prudentem et suum iudicium sequentem, ut saepe, de industria mutavisse partem sententiae et *mustellinum* colorem pro *stellionino* scripsisse. Bentlejus, qui negat, colorem mustellinum magis dici posse, quam colorem equinum, caninum, quippe quae animalia diversissimi inter se coloris sint, negat Terentium unquam mustellinum colorem dixisse, omnes libros mendi coarguens sane veteris. At equi et candidi et nigri, canes et candidi et nigri sunt, mustelae non item, et nisi ipsa experientia colorem mustelarum nos docuisset, Ovidius Metam. IX, 321 nos doceret de anili et livido colore mustelarum. Quare recte novissimi interpretes Ruhnkenius, Schmiederus, Bothius, Perletus Bentleji commentum spreverunt, *mustellino*, non *stellionino* colore legentes.

53. „Omnes hujus versus difficultas est in verbo *praedicem*. Nam si id deducimus a *praedico*, *praedicas* versus non stat, qui trochaicus est, iambum non admittens: si a *praedico*, *praedicis*, ut sit *praedicem* pro *praedicam* (antiqui enim *dicem* essebant in futuro pro eo, quod nos *dicam*) stat quidem versus, sed verbum *praedicere* videndum est, ut sensui congruat.“ Haec et plura Faernus ad h. l. At discrimina, quale est, quod nunc statuitur inter *praedico* et *praedico*, facta magis, quam nata, artis potius, quam naturae sunt, et tum fere in linguas inferri solent, quam a viris doctis scriptis potius: quam a populo vivo sermone linguae excoluntur. Terentius, qui prius vivebat, quam hoc in lingua Latina factum erat, quique sermonem suum e luce vitae, vix ex umbra scholae petebat, *praedicendi* et *praedicandi* potestatem et numerum promiscuum habuisse videtur, indeque factum est, quod nunc Latine doctorum admirationem movit, ut *praedicem* praedicandi verbi positione et potestate, sed *mensura praedicendi* verbi scripserit. Id ita fuisse *maledicus* et similia indicio esse possunt. Praeterea *di* syllaba sub ictu est, eoque facilius produci potest. Bentlejus tamen correxit:

utrum praedicemne an taceam?

IV, 6, 31. *Attolle pallium.* Donatus: „Vel quia simplex est, vel quia ebrius, pallium trahit Chremes.“ Ruhnkenius. „Sic enim expeditius currere poterat.“ At quae antecedunt et quae subsequuntur, hoc Thaidem a Chremete, ut speciem certe ad pugnam se accingentis induat, petere, eoque *attolle pallium* simul pertinere docent. Apte. *Attollere pallium* idem valet, quod *colligere pallium* Plauti Captiv. IV, 2, 9, „quod ejus est, qui pugnam molitur“ (Fabri thes. erud. schol. s. v. *pallium*). Chremetem Thais jubet Ergasilum aliquem assimilare,

Em' minor interminorque, ne quis mi obstitit obviam,

Nisi qui sat diu vixisse sese homo arbitrabitur praedicantem.

IV, 7, 6. *manipulus furum.* Donatus: „merito centurionem videns manipulum desideravit: hoc est, coquum videns, convivas desiderat.“ Ruhnken: „Fures sunt servi, quorum furacitas saepe notatur. Virg. Ecl. III, 16 et ibi Servius.“

19. *quam armis; deest experiri.* Bentlejus contra Nonii et Donati auctoritatem correxit:

Omnia prius experiri, quam arma, sapientem decet. Quodsi oratorem aliquem ita correxisset, aequabilitati dicendi recte eo consuluisse videri posset; in hoc poeta et in persona Thrasonis id secus est. *Experiri legibus, jure dicitur* suam causam agere legum, juris auxilio, indeque *armis experiri* hoc loco fluxit, quod similitudine sua cum modo propositis dictionibus ridiculi sensum in legentis animo movet, qui sensus ipsa inaequalitate dictionum, quae est in *omnia experiri et armis experiri*, et tacito experiendi vocabulo acuitur.

23. Bentlejus scripserat:

Dixit, hosce mihi dies soli dare te? T. quid tum postea; in lectione libri Bembini, Donati, aliorum ipsi acquievimus. Nam *mihi*, ultima acuta, excusationem habet ab interrogatione, et in duos pedes divisum *mi* | *hi* praegrave pondus nanciscitur, quod ad arrogantiam dicentis significandam utile est.

25. *Quid cum illoc agas?* Muretus, Bentlejus, Ruhnkenius Thrasonis esse dicunt, „quid cum illo agas, nisi, quod meretricis est, Venerem cum eo. exerceas?“ Sed eadem verba omnes codices et edd. veteres Thaidi tribuunt, nimirum ut haec insit sententia: quid tibi cum illo Chremete negotii est, sive, quidnam te res Chremetis tangunt? Id quidem ex Donati annotatione elici posse videtur.

30. *Scin' emendetur Scin'.*

45. *domi focique lepida immutatione* solemnibus formulae *domi focique* ab esuriente parasito ad Sangam dicitur. Perleti interpretatio de aris et fociis insulsa est.

V, 2, 62. v. de verss. Ter. p. 215.

V, 4, 4. Ita Benteleus coniciens correxit pro eo, quod priores edd. cum Donato legunt:

*Nam ut mittam, quod ei amorem difficillimum et
Curissimum ab meretrice avara: virginem,
Quam amabat, eam confeci sine moléstia;*

ubi Ruhnkenius: „*amorem* i. e. rem, quam amabat; eam abundat; *confeci* h. e. effeci, ut ea potiretur; sed locus si ita scriptus fuerit, certe Ruhnkenius interpretando melius interpretis, quam scribendo Terentius poetae officio satisfacit.

14. Versus ita scripti quum nec sententiae nec numero quidquam insit, quod nos offendat: audacter eum retinimus, Grammaticis id relinquentes, ut inventa sua ex poeta emendent, quum nobis parum placeat, ut ex eorum inventis poeta corrigamus.

21. Servius ad Aen. II, 502:

*Pro deum atque hominum fidem, facinus foedum, o infelicem
adulescentem!*

Quare Benteleus ad legendum proposuit: *Pro deum atque hominum, delete fidem*; ad quod Burmannus ad l. I. Servii: „exemplis probari debebat, vel *pro* cum genitivo construi, vel per ellipsim posse *fidem* subaudiri: nam et Heaut. I, 1, 9 legitur *pro deum atque hominum fidem* et ita saepe.“

35. Aristophanis Nubes 1077:

τί δ', ἢν ἑσφρανιδωθῆ πιθόμενός σοι, τέφρα δὲ τιλθῆ;
ubi Scholiastes: *οὕτω τοὺς ἀλόγους μοιχοὺς ἠμίջοντο ἑσφρανιδας λαμβάνοντες καθίεσαν εἰς τοὺς προκτοὺς τούτων, καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς, τέφραν θεομην ἐπέπασσον.* F. A. Wolf:

„*Wie aber, wenn er den Kettig kriegt, und Haare lässt,
der Zögling?*“

Zwei berühmte Züchtigungen der Ehebrecher, schon aus lateinischen Dichtern und deren Auslegern bekannt, beide zwar meistens unblutig, doch die eine von nicht schnell vorübergehendem Eindruck.“

48. i. e. omnem ordinem, quo res facta sit.

V, 4 — 5. adhiberi possit ad comprobandum ¹¹, quod p. 198 de contentionibus dictum est, quae inter voluntatem hominum et fortunam sunt, in quam homines incidunt.

V, 5, 3. *satias*. v. Liv. XXX, 3 ibique interpp.

V, 6, 9. Benteleus, ut *ludós* vitaret, permutato loco *praebueris ludós* scripsit. Pristinam lectionem aure suadente in hunc librum revocavimus, quum tantum absit, ut B. correctione verisui medeamur, ut similitudine *ludós intus* in vicinia positorum tedium legentis augeatur. Contra si *ludós praebueris intus* legimus, pro spondeo iambum habemus in septimo pede, *ludós* quum ictum in posteriore syllaba habeat, quantum ponderis ac-

centu suo, in posteriore syllaba posito, posteriori syllabae addidit, tantumdem priori syllabae de gravitate sua detraxit, ut verbum iambi similis fiat; praetereaque reliqui pedes, qui in *ludos praebueris intus insunt*, suaviore temperatione miscentur.

23. Don. „ proverbium in eos, qui ipsi se produnt; quia sorex non facile caperetur, nisi emitteret vocem noctu.“

V, 7, 6. *Etiā pro adhuc*. Serv. ad Aen. XI, 352.

V, 8, 34. De elegante usu particulae *quod* v. Ruhnken. et Bentl. ad h. l.

36. *vostrum tam superbum i. e. vostram rem tam superbam, i. e. vos tam superbos.*

44. *Ut libenter pro Et libenter* ex conjectura Bentleji; ut potestate *prout*. — *Libenter vivere* pro *laute*, hilariter vivere. Caton. de re rust. 156, 1: *Si voles in convivio multum bibere coenareque libenter.*

49. *Bardus p. tardus* ex conjectura Bentleji.

57. Nonius: „ *Propinare* a Graeco tractum est *προπινεῖν*, post potum tradere. Terent. Eun. *hunc vobis comedendum et bibendum et deridendum propino*.“ Hinc Bentl. legendum elicit: *Hunc comedendum et ebibendum* — —. Nos *deridendum praetulimus ob majorem et varietatem et perspicuitatem sententiae, quae inde fit.*

HE
IL SEN
A
Vitiu
psis se p
lis in veri
riatur.
Theatro
fuerit
inventor
nos hom
verissimi
posit, re
Menedem
rum natu
Menedem
De co
ANNO
Prolog
ita sunt.
aed., cur
rebus ad
in hoc pro
laque in h
a) v. l.
spectacula